



УДК 343.98

Р. Л. Степанюк,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та судової експертології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8201-4013>;*

В. А. Абрамчук,

*судовий експерт сектору автотехнічних досліджень
відділу інженерних, економічних, товарознавчих видів
досліджень та оціночної діяльності Рівненського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України*

**АВТОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ СУДОВИХ
ЕКСПЕРТИЗ В УКРАЇНІ**

Розглянуто проблемні питання щодо сутності судової автотехнічної експертизи та її співвідношення з іншими інженерно-технічними експертизами з дослідження транспортних засобів та обставин транспортних пригод. Запропоновано

авторське визначення поняття судової інженерно-автотехнічної експертизи. Наведено додаткові аргументи про необхідність виокремлення у складі роду інженерно-технічних як виду інженерно-транспортної експертизи, підвидом якої є інженерно-автотехнічна експертиза.

Ключові слова: судова експертиза, інженерно-транспортна експертиза, автотехнічна експертиза, об'єкт судової експертизи, дорожньо-транспортна пригода.

Постановка проблеми. У науковій літературі в сучасний період активізувалась дискусія щодо природи судової експертизи як галузі науки, а також стосовно сутності її ключових понять, зокрема предмета й об'єкта, а також класифікації судових експертиз. Вона викликана передусім застарілістю окремих положень теорії судової експертизи, виникненням і становленням нових родів і видів експертиз та значним розширенням кола експертних завдань, зважаючи на сучасні потреби судочинства. Відповідно сьогодні можна відзначити помітну суперечливість у наукових підходах і нормативно-правовому регулюванні питань класифікації різних судових експертиз і визначенні їх сутності, завдань і можливостей. Зазначені обставини не сприяють належному розвитку експертного забезпечення судочинства в Україні, тому перед теорією судової експертизи постають завдання, пов'язані з необхідністю вироблення чіткої класифікації судових експертиз, єдиного розуміння щодо об'єктів, предметів і можливостей різних родів, видів і підвидів експертних досліджень.

Стан дослідження. Одним із видів судових експертиз, які мають суттєве значення у вирішенні завдань кримінального провадження, передусім про злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, є автотехнічна експертиза. Початок її розвитку в нашій країні відносять до 50-х років минулого століття, коли в повсякденне життя масово увійшли автомобілі й відповідно значного поширення набули дорожньо-транспортні пригоди. Відтоді було накопичено значний практичний досвід проведення експертизи зазначеного виду та здійснено низку ґрунтовних наукових досліджень у цьому напрямі. Зокрема, проблеми автотехнічної експертизи розглядалися у працях А. І. Вінберга, Ю. М. Багдасаряна, М. В. Беляєва, В. А. Городюкіна, Б. А. Зогова, А. В. Лубенцова, С. В. Назарова, С. І. Новікова, Г. І. Сафонова, Ю. Б. Суворова, С. О. Шевцова, О. Р. Шляхова, І. І. Чави та інших науковців.

Проте, незважаючи на солідну кількість наукових праць із технічних аспектів проведення судової автотехнічної експертизи, доводиться констатувати недостатність опрацювання нормативно-правового розуміння й визначення сутності зазначеного виду експертних досліджень. Відповідно виникають певні суперечності у нормативному регулюванні пов'язаних із нею суспільних відносин і визначенні поняття автотехнічної експертизи, а також її місця у сучасній класифікації судових експертиз.

Метою статті є вдосконалення поняття судової автотехнічної експертизи та з'ясування її місця в системі інженерно-технічних експертиз в Україні в сучасний період.

Виклад основного матеріалу. У спеціальній літературі автотехнічну експертизу нерідко відносять до «інженерно-технічного виду судової експертизи» [1, с. 27–28]. Отже, у цьому випадку згадана експертиза розглядається як підвид інженерно-технічної експертизи. Уявляється, що такий підхід є не зовсім точним, адже інженерно-технічні дослідження відносять до роду (класу), але не виду судових експертиз. У свою чергу, видом експертизи правильніше визначити інженерно-транспортну.

Водночас суперечливі твердження можна зустріти й у питанні співвідношення інженерно-технічної й інженерно-транспортної експертизи. Так, наприклад, Г. О. Стрілець пропонує виокремлювати класи інженерно-технічних, інженерно-технологічних та інженерно-транспортних експертиз [2, с. 115], тобто ці дослідження розрізняються як окремі однопорядкові групи судових експертиз.

У свою чергу, А. В. Лубенцов у складі роду інженерно-технічних експертиз виокремлює як вид інженерно-транспортну експертизу, види якої виділяє залежно від експертних спеціальностей, передбачених нормативно-правовими актами з питань атестації судових експертів. При цьому судову автотехнічну експертизу автор визначає як один із видів інженерно-технічних експертиз, необхідних для вирішення завдань, що виникають у слідчо-судовій практиці під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про ДТП, а також вирішення цивільних та адміністративних спорів і справ про адміністративні правопорушення [3, с. 305–306].

На нашу думку, більш точним у питанні співвідношення інженерно-технічної та інженерно-транспортної експертиз є друга точка зору, оскільки останній тип експертних досліджень є вужчим та охоплюється першим. Водночас, з іншого боку, зазначений підхід у систематизації інженерно-транспортних та автотехнічних експертиз не враховує ієрархічності внутрішньої будови, адже залишається незрозумілим, як співвідносяться два згадані види експертиз. Убачається, що перший є ширшим за другий, отже, слід говорити про співвідношення «вид – підвид». Також навряд чи можна визнати змістовним вищевказане визначення поняття автотехнічної експертизи, яке не відображає сутності відповідного експертного дослідження, а лише підкреслює його значення для розгляду обставин дорожньо-транспортних пригод.

Уявляється, що вирішення питання щодо сутності автотехнічної експертизи перш за все потребує з'ясування місця відповідного різновиду досліджень у складі роду (класу) інженерно-технічних експертиз. На це питання немає чіткої відповіді в нормативно-правових актах із судово-експертної діяльності.

Так, в інструкції Міністерства юстиції України про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень відсутнє

чітке розуміння рівнів класифікації судових експертиз. Відповідно, автотехнічну експертизу визначено як різновид інженерно-транспортної експертизи. Остання, у свою чергу, є підвидом виду інженерно-технічних експертиз [4, п. 1.2.2].

На нашу думку, в цьому питанні слід передусім уточнити ієрархічну будову судових експертиз роду інженерно-технічних. Зокрема, інженерно-транспортна експертиза має бути визначена як вид судових експертиз у межах цього роду, що містить у собі кілька підвидів, у тому числі автотехнічну.

У переліку видів експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, експертні спеціальності встановлено для інженерно-транспортної експертизи. Зокрема, індексами 10.1, 10.2, 10.3 і 10.4 позначено такі спеціальності: дослідження обставин і механізму дорожньо-транспортних пригод, дослідження технічного стану транспортних засобів, дослідження деталей транспортних засобів, транспортно-трасологічні дослідження [5]. Як бачимо, в цьому випадку тип транспорту (автомобільний, залізничний тощо) у диференціації експертних спеціальностей не враховується.

Говорячи про класифікацію судових експертиз взагалі та інженерно-транспортних зокрема, слід ураховувати, що в теорії судової експертизи головною підставою для вирішення цього завдання визнається об'єкт експертизи.

М. Г. Щербаковський цілком слушно підкреслює, що правильне трактування об'єкта експертизи набуває особливої значущості для визначення класів, родів і видів судових експертиз, встановлення меж компетенції експертів і вирішення інших питань використання спеціальних знань під час розслідування злочинів [6, с. 98]. Не вдаючись детально до аналізу зазначеної проблеми, підкреслимо, що об'єктом судової експертизи згідно зі ст. 1 закону України «Про судову експертизу» є об'єкти, явища та процеси, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органу досудового розслідування чи суду [7].

Таким чином, за об'єктом цілком справедливо можна говорити про інженерно-технічну експертизу (рід), що досліджує будь-які технічні засоби, явища та процеси, пов'язані з їх функціонуванням, інженерно-транспортну експертизу (вид), об'єктом якого є транспортні засоби, та автотехнічну (підвид), що досліджує засоби автотранспорту й обставини дорожньо-транспортних пригод. При цьому останній підвид доцільніше іменувати інженерно-автотехнічною експертизою для збереження внутрішньої логіки у побудові найменувань у системі судових експертиз.

Загальним об'єктом судової інженерно-автотехнічної експертизи є автомобільні транспортні засоби, а також явища й процеси, пов'язані

з їх функціонуванням за цільовим призначенням. Нормативно-правове визначення автомобільного транспортного засобу надано у ст. 1 закону України «Про автомобільний транспорт», згідно з якою це колісний транспортний засіб (автобус, вантажний та легковий автомобіль, причіп, напівпричіп), який використовується для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій [8]. Виходячи з виокремлення указаних вище експертних спеціальностей у галузі інженерно-транспортних досліджень, можна виділити три основні категорії безпосередніх об'єктів інженерно-автотехнічної експертизи: 1) обставини та механізм дорожньо-транспортної пригоди; 2) технічний стан автомобільних транспортних засобів; 3) окремі деталі автомобільних транспортних засобів. Зазначені об'єкти можуть досліджуватись як безпосередньо, так і, в разі неможливості цього, за матеріалами відповідної справи.

У спеціальній літературі можна зустріти думку щодо віднесення до автотехнічних також і психотехнічних знань, які інтегрують знання в галузі психології та техніки [9, с. 8]. Такий підхід є помилковим, адже встановлення психофізіологічного стану водія й інших учасників ДТП не можна віднести до компетенції експерта-автотехніка, який є фахівцем в іншій галузі знань. Тому в чинних нормативно-правових актах до завдань автотехнічної експертизи цілком обґрунтовано віднесено лише технічні питання. Зокрема, щодо дій водія йдеться про встановлення їх відповідності у певній дорожній ситуації технічним вимогам правил дорожнього руху, технічної можливості запобігти пригоді та причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та дорожньо-транспортною пригодою [10].

Також слід відзначити, що до об'єктів зазначеного різновиду експертизи відносять, крім засобів автомобільного транспорту, також і мототранспорт, велосипеди тощо [11, с. 321]. Це є цілком виправданим, зважаючи на необхідність дослідження обставин дорожньо-транспортних пригод, якими, як відомо, є будь-які події, що відбуваються під час руху транспортних засобів.

Зазначені нормативні та теоретичні положення дають можливість сформулювати визначення поняття судової інженерно-автотехнічної експертизи як дослідження експертом на основі спеціальних знань автотранспортних засобів, їх деталей, дорожньої обстановки та інших обставин і механізму дорожньо-транспортних пригод, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що судова інженерно-автотехнічна експертиза має розглядатись як підвид судової інженерно-транспортної експертизи, яка, у свою чергу, є видом у складі роду інженерно-технічних експертиз. Об'єктами цієї експертизи є засоби автомобільного транспорту, їх окремі деталі, обстановка та механізм дорожньо-транспортних пригод. Визначення поняття

судової автотехнічної експертизи доцільно формулювати з урахуванням загального розуміння судової експертизи, що міститься в законі України «Про судову експертизу», та специфічних об'єктів дослідження.

Удосконалення класифікації судових експертиз залежно від галузі спеціальних знань та об'єктів дослідження, розуміння сутності та визначення завдань, а також можливостей інженерно-транспортних експертиз у вирішенні питань, що виникають на досудовому та судовому провадженні, є перспективними напрямками подальших наукових досліджень.

Список бібліографічних посилань: 1. Туренко А. М., Клименко В. І., Сараєв О. В., Данець С. В. Автотехнічна експертиза. Дослідження обставин ДТП : підруч. для ВНЗ. Харків : ХНАДУ, 2012. 320 с. 2. Стрілець Г. О. Класифікація судових експертиз, які проводять в судово-експертних установах України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 32. С. 113–117. 3. Основи судової експертизи : навч. посіб. / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків: Право, 2016. 928 с. 4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.09.2017). 5. Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів : затв. наказом М-ва юстиції України від 03.08.2015 № 301/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15> (дата звернення: 22.09.2017). 6. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с. 7. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 22.09.2017). 8. Про дорожній рух : закон України від 30.06.1993 № 3353-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12> (дата звернення: 22.09.2017). 9. Городокин В. А. Использование специальных автотехнических знаний при расследовании преступлений, связанных с нарушением правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Челябинск, 2009. 22 с. 10. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.09.2017). 11. Щербаківський М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков : Эспада, 2005. 544 с.

Надійшла до редколегії 25.09.2017



Степанюк Р. Л., Абрамчук В. А. Автотехническая экспертиза и её место в системе судебных экспертиз в Украине

Рассмотрены проблемные вопросы сущности судебной автотехнической экспертизы и её соотношение с другими инженерно-техническими экспертизами по исследованию транспортных средств и обстоятельств транспортных происшествий. Предложено авторское определение понятия судебной инженерно-автотехнической экспертизы. Приведены дополнительные аргументы о необходимости выделения в составе рода инженерно-технических как вида инженерно-транспортной экспертизы, подвидом которой является инженерно-автотехническая экспертиза.

Ключевые слова: судебная экспертиза, инженерно-транспортная экспертиза, автотехническая экспертиза, объект судебной экспертизы, дорожно-транспортное происшествие.

Stepaniuk R. L., Abramchuk V. A. Autotechnical expertise and its place in the system of forensic examinations in Ukraine

The problematic issues of the essence of the forensic autotechnical expertise and its correlation with other engineering and technical expertise in studying vehicles and the circumstances of transport accidents have been considered. The importance of the object of the expertise for building an in-class classification of engineering and technical expertise has been stressed. Presented in the specialized literature position on the inclusion of psychological knowledge about the psychophysical state of a driver into the subject of autotechnical expertise has not been supported.

The author has suggested own definition of the concept of forensic engineering and auto-technical expertise as the research by an expert on the basis of special knowledge of vehicles, their details, traffic conditions, other circumstances and the mechanism of motorized vehicle accidents, which contain information on the circumstances of the case in the proceedings of the pre-trial investigation agencies or the court.

It has been emphasized that there is no uniform approach to the classification of examinations in the current regulatory and legal acts on the appointment and conduction of forensic examinations and in the specialized literature. In this regard, problematic aspects of the relationship of engineering and technical, engineering and transport, autotechnical expertise have been considered. The author has provided additional arguments on the need to separate engineering and technical as a kind of engineering and transport expertise, a subspecies of which is autotechnical expertise. The latter has been offered to be called an engineering and autotransport expertise for observing the internal logic of names in the hierarchy of this classification group of forensic examinations.

Keywords: forensic examination, engineering and transport expertise, autotechnical expertise, object of forensic examination, motorized vehicle accident.

